

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Egy főúri portré a 19. századból

–

Andrássy György gróf a reformkorban

Brigovác László

Témavezető: Dr. Velkey Ferenc

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2011.

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A 19. század első felében a magyar főúri társadalom a korábbiakhoz képest jóval nagyobb számban bocsátott ki magából olyan személyeket, akiknek az élete egyidejűleg több, egymástól függetlenül lehetséges sorsra is rezonált a sokféle, egyidejűleg, és sikeresen betöltött szerep révén. Ezen arisztokraták közé tartozott Andrássy György gróf. Ő feltűnhet előttünk a közcélú adományozó, a kulturális mecénás, a modern ipari vállalkozó, a kísérletezés és a gondos tervezés gyakorlati elveit valló „racionális” mezőgazdász, a széchenyiánus reformmágnás, valamint a reprezentatív szerepet vivő konzervatív főrend alakjában is.

Dolgozatunkban az ő, az 1820-as évek derekán, a politikai-közéleti színtéren történt megjelenésével kezdődött, és a reformkor végével lezárult életszakaszát kívántuk vizsgálni. Főként azért esett választásunk erre a periódusra, mert ekkor vált sokoldalú egyéniséggé, s ez alatt járt be igazán fordulatos közpályát. Célunk ugyanakkor nem a politikai életrajzának megírása volt, hanem egy, a grófot minél teljesebben elénk állító portré-együttes megrajzolása.

Az általunk vállalt átfogó pályakép keretén belül igyekeztünk bemutatni őt mind politikusként, mind a gazdaság és a kultúra területén tevékenykedő közéleti személyiségként, mind pedig racionálisan gazdálkodó nagybirtokosként és ipari vállalkozóként. Tisztában voltunk a korlátokkal is, hiszen minden igyekezetünk ellenére sem voltunk képesek pontos, „teljes” karakter-rekonstrukcióra. Az eddigi kutatások során feltárt források között ugyanis viszonylag kevés számban akadnak olyanok, amelyek teret engednek az önreflexiónak (napló, magánéleti vonatkozású információkat tartalmazó levelek).

Ezek egyúttal erősítik azt a szándékunkat, hogy munkánkkal bővítsük azon monográfiák, nagyobb terjedelmű (politikai) portrék sorát, amelyek az elmúlt mintegy két évtizedben, a nemesség iránti növekvő érdeklődésnek köszönhetően, olyan arisztokrata vagy birtokos nemesi származású politikai-közéleti személyiségekről láttak napvilágot, akikről addig nem állt rendelkezésre átfogó életrajz.

A biográfia önmagán túlmutató céljának látjuk, hogy vizsgálható legyen: miként válhatott modellértékűvé egy széchenyiánus arisztokrata magatartása abban az esetben is, ha nem azt a pályát futotta be, amit Széchenyi kijelölt neki az 1820-30-as évek fordulóján. Másrészt pedig szolgáltathat néhány adalékot a konzervatív politikusok 1840-es évekbeli tevékenységének és az egyéni életutaknak a vizsgálatához.

II. A téma forrásai, bibliográfiája, és az értekezés módszertani háttere

Gazdag életútja ellenére a gróf a magyar történelem kevésbé kutatott szereplői közé tartozik. Nem készült róla nagymonográfia, s az Andrássyak történetét tárgyaló kötetekben is rendszerint kevés helyet szenteltek személyének. Tevékenységének főbb eredményeiről többnyire lexikoni szócikkekbe sűrített életrajzi adattárakból szerezhetünk információt.

Az élete átfogó bemutatására törekvő művek jelentős része a dualizmus korából származik, ám nem történészek írták azokat, hanem publicisták, ismerősök. Részint újságoldalakon, részint könyvekben jelentek meg, s lényegében véve egy narratív stílusú kortársi visszaemlékezés formáját öltik magukra. Némelyikük ráadásul tartalmi jellemzői és terjedelme alapján is alig lép túl a szócikk kategóriáján. S bár ezért inkább csupán életrajzi adattárként funkcionálhatnak, dolgozatunk keretén belül célszerűnek látjuk biográfiákként kezelni őket.

Az Andrássy-kép, az Andrássy-ábrázolás szempontjainak változása kapcsán külön kiemeljük, hogy hiányzik belőlük a pálya fordulópontjainak reflektáltabb bemutatása. Így pedig nem tudhatjuk meg belőlük, mikor és hogyan zajlott például a gróf politikai szerepváltása.

Igaz ez először is arra a *Vasárnapi Ujságban* megjelent két, rövid életrajzra, melyek közül az első 1859 októberében, még Andrássy életében, a második pedig 1873 januárjában, már a halála után, nekrológiaként látott napvilágot. Ezek főképpen nemzeti-közéleti szerepvállalásait méltatják, politikai aktivitásáról szólva viszont csupán a konzervatív, kormánypárti időszakát említik meg, s hallgatnak az ellenzékiről. Ugyanez mondható el Vereby Soma a grófról írt, s az 1860-as években kiadott mágnastré-sorozatban megjelent életrajzáról.

Két későbbi munka mindenekelőtt apologetikus beszédmódja és politikai tendenciózussága miatt érdemel említést. Galgóczy Károly egy évtizeddel Andrássy halála után adta ki az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elő- és korai története során jelentős szerepet játszott személyiségek életéről készített biográfia-gyűjteményét, melyben a grófnak is szentelt néhány oldalt. Terjedelem szempontjából ez kiemelkedik a dualizmus korabeli Andrássy-életrajzok közül. Nagyrészt hallgat viszont Andrássynak a negyvenes évek, a szabadságharc és az abszolutizmus időszaka alatti, egyértelműen kormánypárti

szerepvállalásairól, vagy egy „*mérséklett*” konzervatív politikusnak a hazája érdekében tanúsított erőfeszítéseiként láttatja azokat.

A kormánypárti megnyilvánulásokat még Galgócynál is erősebben próbálta átértelmezni, vagy egyszerűen elhallgatni Maurer Artur. Magyarázza persze eljárását, hogy az Andrássyak háziiorvosa volt, s ezért nyilvánvalóan csak a kötelező tisztelet hangján szólhatott róluk. Érdeme ugyanakkor, hogy igyekezett összegyűjteni a nemzetségre vonatkozó tényadatokat és a különféle anekdotákat is. Az Andrassy Györgyről írt életrajza a gróf reformkori munkásságára összpontosít. Azt hangsúlyozza, hogy az időszak politikai küzdelmeinek egyik „*nevezetes bajnoka*” mindig a közjó érdekében cselekedett, s „*pályáján karöltve járt*” Széchenyivel. Az 1840-es évekről szólva (abban az évtizedben csatlakozott Andrassy a konzervatívokhoz) ugyanakkor egy apolitikus viselkedésű főúrról fest portrét, akinek életében nem fordulóponthoz, nem változást jelentettek akkori politikai cselekedetei, hanem csupán még jobban elősegítették részéről a modernizációs törekvések támogatását.

Vay Sarolta sem jelezte egyértelműen az Andrassy politikai hovatartozásában bekövetkezett, s a közpályáját két szakaszra bontó változást. Sőt, nem kevés ellentmondás rejlik ama két, egymást követő megfogalmazása között, hogy a gróf a „*mérsékelt konzervatív párthoz tartozott*”, s „*mindazoknak az átalakító reformkérdéseknek, a melyeket az 1830-32-iki országgyűlés törvényekké emelt, nemcsak egyik legbuzgóbb támogatója, de a felső táblán egyik első zászlóvivője is volt*”.

Közös vonás még az említett öt élettörténetben, hogy olyan narrációt közvetítenek a gróf politikai tevékenységével kapcsolatosan, amelyből nem hiányzik a Széchenyivel ápoltság baráti kapcsolatának emlékezetbe idézése. Ez pedig hozzájárult ahhoz, hogy kevesebb figyelmet fordítottak a szabadságharc és az abszolutizmus korában tett szerepvállalásaira.

A 2. világháború után készült néhány politikatörténeti összefoglalás, illetve forrásgyűjtemény lapjain viszont éppen ez a jelleg került középpontba. Amiről viszont még utalásszerűen sem emlékeznek meg, az a nemzeti-közéleti aktivitása. Nyilvánvalóan persze az ideológiai elfogultság, s egy Galgóczyéval ellentétes célú politikai tendenciózusság rejlik e mögött. Különösen Andics Erzsébet esetében. Ő a háromkötetes forrásgyűjteményében csupán a szabadságharcot megelőző esztendőket, illetve '48-49 aulikus politikusaként nevezi meg a gróft. Olyan főúrként, aki a konzervatív agytröszt munkatársaként, a legszűkebb döntéshozó testület bizalmas tagjaként fáradozott az állagörző törekvések sikerre vitele érdekében. Dénes Iván Zoltán, mint a vármegyénkben a kormány befolyását biztosító főispánok egyikét, mint a szabadságharc császári biztosát, és mint zászlóurat, ugyancsak megemlíti Andrassyt a reformkori magyar konzervatívok politikai szerepéről és értékvilágáról

készült monográfiáiban. Úgy véljük azonban, hogy jóllehet a politikai reprezentáció e formái nem ítélték meg a nemzeti-közéleti reformhoz kötődő aktusok függvényében, a felsorolt tisztségek vállalásának, s főként a politikai csoportosulás genezisének bemutatásával összefüggésben mégis érdemes lett volna kitérni az életút korábbi állomásaira.

Nem mellékesen a két világháború között, valamint az államszocializmus idején nem keletkeztek újabb életrajzi írások Andrássyról. A rendszerváltást követően azonban *Zsámboki László „Vérrel, vassal, értelemmel” – Gróf Andrassy György (1797-1872) és az Andrassyak az ország fölemelkedéséért* c. munkája révén megjelent a legújabb, s egyben valamennyi között a legterjedelmesebb, továbbá a szakmaiságot tekintve is kiemelkedő kismonográfia.

A szerző ebben nagyrészt a reformkori pályaszakaszát tekintette át, a szabadságharc utáni időszaknak kevesebb helyet szentelt. Politikai tevékenységével összefüggően országgyűlési követi munkájára koncentrált, s az alsótáblán képviselt reformtámogató, ellenzéki magatartását emelte ki. Kitért a Széchenyi Istvánhoz fűződött barátságára, reformkezdeményezéseinek támogatására, s ahhoz kapcsolódóan a gazdasági életben betöltött szerepére is. Ez utóbbi téma adja az életrajz gerincét, s ennek keretén belül főként a vasgyárának korszerűsítése, valamint a felső-magyarországi bányaművelők érdekképviselése kerülnek bemutatásra.

Ez az életrajz valamennyinél jobban kiemeli Andrassy reformer főnemes attitűdjének jellegzetes vonásait. Úgy látjuk ellenben, hogy a legtöbb korábbi munkához hasonlóan alig ejt szót a konzervatív főrendek között elfoglalt pozíciójáról. Szintén azt a pályaszakaszt nem tárja föl eléggé, amely alatt egyértelműen a rendi struktúrák megőrzéséért tett erőfeszítéseket a politika világában.

Az áttekintett életrajzokon kívül számos, a reformkor neves politikusairól szóló műben tesznek említést Andrassy pályájának jelesebb eseményeiről. Különösen a Széchenyi-bibliográfiában találkozunk rá vonatkozó adatközlésekkel. A más kortársakkal, így például Deák Ferencsel vagy Kossuth Lajossal foglalkozó kötetek is tartalmazznak azonban egy-egy, főként a politikai szerepvállalásaihoz kapcsolódó információt.

Más oldaláról mutatják be őt az Andrassy Dénesné, szül. Hablawetz Franciska grófné életéről a régi századelőn megjelent emlékkötet szerzői. Családi események kapcsán ejtenek szót róla, s szigorú erkölcsét, más társadalmi rétegek irányában tanúsított távolságtartását emelik ki. Illetőleg elénk állítják őt a grófi származását régi, rendies világszemléletével hangsúlyosabbá tevő főúrként is.

Ellentétben közpályájával és családi életével, ez idő szerint nem áll rendelkezésre olyan munka, amely a családi levéltárban őrzött nagy mennyiségű birtokigazgatási és vasipari

iratanyag bevonásával, részleteiben mutatná be az agrárium és az ipar területén végzett széleskörű tevékenységét. Néhány monografikus jellegű szakcikk, tanulmány mindazonáltal bevezet bennünket a témába, jó összefoglalást nyújtva a grófnak a kora átalakuló gazdasági életében betöltött szerepéről, valamint vállalkozásairól, gazdasági érdekeltségeiről. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy számos műben kerülnek említésre uradalmainak és vasművének modernizációja érdekében tett erőfeszítései. A szakirodalomban kiváltképpen az utóbbira reflektálnak. Kiemelik a legújabb európai kohászati eljárásoknak a magyarországi gyakorlatban általa az elsők között történt alkalmazását, s ezzel a hazai vasgyártás újkori fejlődéséhez történt hozzájárulását.

A változatos életút bemutatása persze számos módszertani problémát vet fel. Kiemelnénk itt a gróf és a társadalmi környezete közötti kapcsolat ábrázolását, valamint a megalkotandó pályakép és portré érdekében a meghatározónak ítélt események közül történő szelekciót. Az első ezek közül az arányeltolódás lehetőségét hordozza magában. Ahogyan arra Patrice Gueniffey rámutatott: ha a dolgok rendje felé fordul a figyelem, s a vizsgált személy és a kortársai által megszerzett tapasztalatok közti hasonlóság alapfeltevésére épül a rekonstrukció, a kontextusnak az életrajzba történő beemelése azt eredményezheti, hogy a történelmi/társadalmi összefüggésrendszer végül átveszi a biográfia helyét.

A kontextualizálást ezért döntően kisebb részletekben végeztük el. Alkalmaztuk mind a keretszerű formát, azaz a fejezeteket vagy alfejezeteket felütő vagy azokat lezáró bekezdéseket, mind a szövegegységeken belül elhelyezett, egy-egy társadalmi, politikai, gazdasági vagy kulturális kérdéssel, jelenséggel összefüggő magyarázatot. Ezt igényelte a dolgozat strukturális egységének fenntartása, s a szövegírás stílusa is. Dolgozatunkban ugyanis többnyire az elbeszélésnek (amely jobban megfeleltethető a biográfia műfaji sajátosságainak, mint az interpretáló-problémafelvető megközelítés) próbáltunk teret engedni. A közpálya későbbi szakaszai, így a konzervatívokhoz történt csatlakozás bemutatása kapcsán ugyanakkor legalább ennyire igyekeztünk középpontba helyezni az elemzést és az értelmezést. Minden leegyszerűsítés mellett is kerülni kívántuk mindazonáltal – különösen a fiatalok évekére vonatkozóan – az egyes élethelyzetek és pályaaállomások oly módon történő bemutatását, hogy azzal megfosszuk a személyiséget a választás lehetőségétől.

A másik probléma a pályakép felvázolása során az életének vizsgálhatóvá tehető színtereihez kapcsolódik. A szubjektív válogatást itt mi sem tudtuk elkerülni. Ehhez állandó, a dolgozat időkeretébe illeszkedő évtizedek mindegyikében érvényes szempontokat adnak a politikai aktivitás, az egyleti és magánérdekű gazdasági tevékenység, a társadalmi-kulturális kezdeményezések támogatása, valamint a családi élet. Utóbbiak egyúttal indokolták azon

döntésünket, hogy ne csupán a gróf részletesebb politikai életrajzának megírására tegyünk kísérletet, hanem igyekezzünk megalkotni róla egy, a történelemben gazdag pályaszakaszát minél teljesebben visszatükröző portré-együttest. Ezért amellet, hogy kitértünk politikai tevékenységére, valamint a gazdaság és a kultúra területén végzett munkájára, igyekeztünk róla képet festeni Európát járó utazóként, racionálisan gazdálkodó nagybirtokosként és ipari vállalkozóként is.

Míthogy azonban viszonylag kevés, az önreflexiónak teret engedő forrás került elő a kutatások során, kerülni kívántuk a pszichologizálást. Legtöbbször ugyanis mások róla alkotott véleményén, vagy csupán a szerepein, cselekedetein keresztül közelíthettünk a grófhhoz, s kevésbé került előtérbe a személyiségének egyfajta „belső magvára” rávilágító, gondolkodó emberként. Ez persze szűkebb értelemben kérdésessé tette a címben feltüntetett portré fogalmának használatát, hiszen inkább pályaképre vállalkozhattunk.

Talán nem véletlenül. Andrássy gróf a gyakorlat embere volt, aki életének magán- és nyilvános színterein egyaránt inkább a dolgok rendjéhez fordult, s a konkrét cselekvési lehetőségeket kereste. Ezért sem hagyott hátra jelentős mennyiségben az érzéseit, gondolatait visszatükröző dokumentumokat.

Más a helyzet a nemzeti reform jegyében fogant társulati-egyesületi tevékenységével kapcsolatos, továbbá az őt gazdálkodó és vállalkozó főúrként bemutató iratokkal. Ezek legfontosabb lelőhelye a Lócsei Területi Állami Levéltárban őrzött, igen nagy terjedelmű krasznahorkai családi levéltár. Ebben több mint 100 iratfolyóméter (a másik levéltárral, a betlérivel együtt a teljes nemzetségi archívum 180 folyóméter nagyságú), döntő részben feldolgozatlan anyag fekszik. Az Árpád-kortól az 1940-es évekig húzódó időszakból származó irategyüttes összesen 748 dobozba van rendezve, s gazdasági vonatkozású dokumentumok képezik mintegy kilencven százalékát. Ez utóbbi tényező egyúttal arra kényszerített bennünket, hogy erősen szelektáljunk az anyagban. Az uradalmaival, erdőgazdaságaival, ipari üzemeivel összefüggő, hatalmas mennyiségű iratanyagot nem láttuk feldolgozhatónak a disszertáció keretében.

Azt is jelezzük, hogy a grófról, mint a gyakorlatelvű birtokos, illetve a „mintagazdász” presztízsszerepét egyidejűleg betölteni törekvő főúrról kívántunk portrét festeni. Ezért már forrásfeltáró munkánk során is döntően azokra a dokumentumokra koncentráltunk, amelyek az ő személyes elképzeléseiről, különféle kísérletezéseiről, és egyes eredményeiről adnak információt. Így további kutatásokat igényel uradalmainak a földvagyon nagysága, a saját kezelésű és az úrbéres földek aránya, vagy a birtokok kormányzata szerinti részletes bemutatása, illetőleg a paraszti termény- és munkaszolgáltatások pontos ismertetése.

Eltételezve ettől, szót ejtünk természetesen az uradalmairól, a hozzájuk tartozott települések táji-természeti környezetéről, földjeik minőségéről, használhatóságáról, és a rajtuk folyt gazdálkodásról is.

A lőcsei kutatások során vizsgáltunk közigazgatási levéltári anyagot is. Ennek egy része Andrassy adminisztrátori, főispáni, és királyi biztosi hivatalviselésének időszakában, 1838-48 között keletkezett. A felsőbb kormányzati és végrehajtó szervektől: a Kancelláriától és a Helytartótanáctól érkezett leiratok révén. Ezen kívül ide tartoznak még a megyei ügyvitel, különféle Gömör és Sáros megyei ügyek iratai. Így a nyilvántartási célú adatrögzítéseket dokumentáló rablajstromok, perlajstromok. A grófhoz intézett beadványok (kérelmek, folyamodványok), beszámolók országgyűlési és megyei ügyekről. Közgyűlési jegyzőkönyvek, komisszáriusi munka során készült feljegyzések és nyilatkozattételre felszólító levelek.

Mellettük, elsősorban Andrassy gróf politikai pályájára, egyesületi tevékenységére, társas- és magánéletére vonatkozóan, információkkal szolgáltak még számunkra a Kassai Állami Levéltár, a Magyar Országos Levéltár, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátoraljaújhelyi Fióklevéltára, az Országos Széchényi Könyvtár, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának anyagai.

Primer forrásaink közül kiemelendő a Széchényi-hagyaték, főképpen a naplók és a levelezés. Illetőleg, mivel Andrassy a politikai, a gazdasági és a kulturális élet tevékeny, szinte a pályája kezdetétől fogva országos ismertségnek örvendő résztvevője volt, a róla szóló, vagy őt legalább megemlítő számos cikk miatt az egykorú sajtóorgánumok.

A kutatásba ezeken kívül bevontunk olyan forrásokat is, mint például a gróf utazási emlékeit, élményeit rögzítő, egészében még kiadatlan, és a fentebb említett kismonográfiák egyikében sem hivatkozott naplója. Továbbá az annak adatait kiegészítő költségjegyzékek, útvonal-leírások.

III. Az értekezés tézisei, az elért eredmények

Andrássy György esetében nehezíti a biográfia tézisszerű összefoglalását a szerteágazó pályaszakasz során egyidejűleg, és teljesen betöltött számos szerep jelentőségének megítélése. Mivel a kutatást döntően a politikai, a nemzeti-közéleti, és a gazdasági aktivitás, mint fő vizsgálati szempontok (és a melléjük rendelhető karakterábrázolás) köré szerveztük, a dolgozat fő tézisei a következők:

1. A politikai életút állomásai és fordulópontjai

Andrássy György szokványosan, vármegyei környezetben indult pályájának első nagy szakasza a rendi-sérelmi ellenzékiesség jegyeit hordozta magán. Ez a magatartás az 1822-23-as, a vármegyét sújtó, törvénytelen intézkedések elleni országos tiltakozás jegyében fogant. S amint az a forrásokból előtűnt, a komisszáriusok tevékenysége, később bizonyos mértékben a kormányzat intézkedései elleni, nem túlzottan erélyes megnyilatkozásokban öltött testet. A rendi alkotmányos önkormányzat védelmére összpontosító főúr viszont kevésbé volt határozott a kényesebb pénzügyi-gazdasági témák tekintetében. Noha az is egyértelmű, hogy nem csupán az utasításai szoros betartása, hanem az uralkodó iránti őszinte lojalitása is befolyásolták őt döntéseiben.

Így egy részint önkéntelenül, részint viszont taktikusan óvatos magatartást tanúsító főúr képét alakíthatta ki önmagáról. Ennek ellenére az 1830-as évek első felében a rendi opposíció egyik ismert politikusa volt, akit szemmel tartottak Bécsből.

Az első reformországgyűlésen ugyanakkor már annak is jelét adta, hogy nem mindenben ért egyet barátainak az ország jövőjéről vallott elképzeléseivel. S például a vallásügyben szembe is helyezkedett az ellenzék többségének álláspontjával.

Éppen ezért hangsúlyoztuk visszatérően, hogy nem tartozott a liberálisok közé. Reformkészsége a korai időkben is inkább csupán a rendi korszerűsödés jegyeit hordozó, lényegileg megőrző változtatások pártfogolására ösztönözte őt. Összefügg ezzel, hogy nem a jogkiterjesztési törekvések, hanem a hagyományos, jóindulatú paternalizmus mentén alakította ki viszonyát a parasztsággal. Ami túlmutatott ezen, attól elzárkózott a létező társadalmi rend és politikai-hatalmi struktúra fenntartása érdekében.

Így, habár „széchenyiánus” arisztokrataként indult el a közpályán, s egy ideig ellenzéki vitapozícióval párosult nála ez a szerep, a reformmozgalom kibontakozása nyomán

sodródni kezdett egy új politikai-közéleti mező felé. Az első főrendi táblai időszaka mindazonáltal azt bizonyította, hogy továbbra is az ellenzék oldalán tartózkodott.

Kutatásaink tehát azt is igazolták, hogy jóllehet politikai irányát tekintve sokrétű (igen ingadozó) volt az a pályaszakasza, mely alatt Széchenyi főrendi elit-társaságából a konzervatívok felé vezetett útja, az együttműködés időszakában mégis a nemzeties reform, és olykor az ellenzéki argumentáció voltak számára meghatározó tényezők. Pályájának későbbi rövid összefoglalásaiból kikerült ez a jelleg. Nem véletlen, hogy a róla szóló 1859-es, kortársi életrajz már meg sem említette ellenzéki időszakát. Csak nemzeti-közéleti szerepvállalását méltatta, és kizárólag a kormánypárti konzervatívok táborába sorolta őt.

Az első reformországgyűlés és az új évtizedforduló közé eső évek nyitották meg a gróf közpályájának talán legérdekesebb, egyszersmind legellentmondásosabb fejezetét. Ez alatt fokozatosan gyengültek az ellenzéki főrendekkel fenntartott kapcsolatai, és mind közelebb került a kormánytáborhoz. Az első mérföldkönek számított ebben a folyamatban a Gömör-Kishont vármegye adminisztrátorává történt kinevezése. Erre persze „Gutgesinnt” főúrként maga teremtett lehetőséget azzal, hogy az uralkodó iránt erősen lojális, és a mélyreható, strukturális változást célzó törekvéseket elutasító mágnásként tüntette föl magát.

Mindazonáltal, bár közpályájának új fejezete kezdődött el 1838 augusztusában, s közel került a kormánytábor kapcsolati hálójához, még nem ért nyugvópontra a politikai erőterben történt elmozdulása. A folyamatban az 1839-40-es diéta második felében érkezett el újabb mérföldkőhöz. Konzervatív nézeteket reprezentált az ülésteremben, s azáltal, hogy noha nem vállalt fel súlyos konfrontációt az opposíció meghatározó egyéniségeivel, de a kormánypárti főrendek álláspontjára helyezkedett a lényeges tárgyakban, tulajdonképpen elvágta az őt az ellenzékkel még összekötő személyes és politikai kapcsolati háló szálait. Diétai szereplésének az 1840 februárja és májusa közé eső szakaszára azonban éppen ezért az új politikai közösségbe történő *integrálódás* folyamatának *kezdeti* állomásaként tekintünk. Nem pedig olyan időszaként, amelyben már jellegadó tagja lett volna a konzervatív főurak csoportjának.

A politikai pályán bekövetkezett iránymódosítást rögzítő, illetőleg a kormányhoz tartozást megerősítő eseménynek egyértelműen a sárosi főispáni kinevezést tekintjük. Ezzel vált ugyanis véglegessé a gróf pozícióváltása a politikai erőterben, s teremtődött meg annak lehetősége, hogy immár kétséget kizáróan a kormánytábor tagjává váljon, illetőleg megbízható emberei sorába emelje őt a kormányzat. Az évek során tehát ez a más vallási felekezetekhez történő viszonyulásával, társadalomszemléletével, társas viselkedésével és ízlésével tradicionális elveket és értékeket megjelenítő főúr eljutott a politikai konzervativizmusig.

Az új környezetben azonban inkább reprezentatív szerep hárult rá. Látszott ez már a sárosi főispáni inaugurációja során exponált, történelmi utalások mellé rendelt eszmetöredékekből is. Kétségtelen, hogy azok hosszú gondolati fejlődés eredményei. Ennek ellenére inkább csupán egy eszmélkedő, de a rendszeres, pláne a teoretizáló politikai gondolkodásra és véleménynyilvánításra kevésbé hajló, illetőleg az ehhez szükséges kifejtési és érvelési készségnek híján lévő főúr képét festik elénk. Nem vált tehát belőle pártideológus, mivel nem rejtett benne nagy szellemi alkotóerő, s gyakran veszett el az aprólékos megoldásokban.

Igazolja ezeket a megállapításokat a főispánsága, amikor ugyan egyre növekvő tekintéllyel, de időnként a kellő határozottságot nélkülözve reprezentálta politikai közössége érdekeit és törekvéseit. Viselkedése feltehetően arra is visszavezethető, hogy többnyire a kényszeres cselekvést nélkülöző, nyugalmas adminisztrációs munka hárult rá sárosi főispánsága idején. Nem kellett ugyanis igazán kemény küzdelmekbe beavatkoznia a tradicionálisan kormánypárti megyében uralkodó politikai erőviszonyok miatt. Ezért nem volt szüksége a törvényhatóság irányítása, illetőleg a kormányzati befolyás fenntartása végett olyan szigorú módszerek követésére, mint sok más kollégájának. Elkerülhetetlen lett volna azonban számára a törvénytelen intézkedések meghozatala akkor, ha az ellenzék erős bázisának számító megyék egyikébe irányítja őt 1842 tavaszán az uralkodó.

A reformkori pályája tetőpontja felé közeledve, egyre inkább az általa veszélyesnek ítélt reformtörekvésekkel szemben, a mind mélyrehatóbb változások beindítását szolgáló kezdeményezések akadályozása érdekében vállalt szerepet. Az 1843 októberében megnyílt diétán sárosi főispáni tisztségében, továbbá tapasztalata és tekintélye révén a kormánytábor egyik legerősebb támaszának számított. Ezután pedig 1846 novemberében formálisan is rögzítette hovatartozását, amikor belépett a Konzervatív Pártba.

2. Nemzeti-közéleti szerepvállalások és gazdasági tevékenység

Andrássy a követi tisztség első ízben történt betöltésével egy időben építette ki kapcsolatát Széchenyivel, akiben nemcsak barátját tisztelte, hanem legfőbb „tanítómesterét” is. Széchenyi irányadása pedig egybeesett Andrássy első nemzeti-közéleti szerepvállalásainak időszakával. Miközben ugyanis barátja, intelmei segítségével elszántan igyekezett életcélá rendezni benne az őt a közszolgálatra egyébiránt már régóta ösztönző gondolatokat, következetesen támogatta Széchenyit intézményalapítási törekvéseiben. Így vált tehát a

kulturális és gazdasági természetű közéleti kezdeményezések megvalósítását segítő főnemesi mozgalom egyik meghatározó, társai közül főként munkabíráásával és minuciózus szorgosságával kitűnő szereplőjévé.

Ez után pedig, ahogyan azt a kutatás igazolta, mindvégig nagy lelkesedéssel és felelősségtudattal, a nemzeties reform jegyében munkálkodott a közélet országos és megyei színterein. A disszertációban ezt néhány állandó tevékenységi keretet adó szerveződés, különösen a magyarországi lóversenyeket létrehozó, később Állattenyésztő Társaság, majd a harmincas évek derekától Gazdasági Egyesület nevet viselő intézmény, valamint a Felső-Magyarországi Bányapolgárság Egyesület segítségével mutattuk be.

A Gazdasági Egyesületben betöltött szerepének növekedését jelzi, hogy miután irányítója és aktív részese volt az alapszabályzatát megalkotó tevékenységnek, a harmincas évek második felében több, az egyesület működési területeit érintő önálló kezdeményezéssel lépett föl, s érvényesíteni kívánta akaratát a tisztújításoknál is.

Hasonlóan közéleti munkásságához, igen eklatáns ellenpontot képez politikai karrierjével szemben a modernizmus jegyeit magán viselő birtokosi-vasipari vállalkozói tevékenysége. Ezzel összefüggésben mindenekelőtt azt hangsúlyozzuk, hogy Andrassy gróf a gyakorlat embere volt, aki életének magán- és nyilvános színterein egyaránt inkább a konkrét cselekvési lehetőségeket kereste, bennük találva meg a megfelelő módját a megőrző változtatásnak.

Jövedelmének és vagyonának gyarapítása érdekében, eltérően politikai szerepvállalásaitól, Andrassy fogékonyak mutatkozott az újító tendenciákra. A harmincas-negyvenes években azok jegyében próbálta korszerűsíteni és működtetni birtokait, ipari üzemeit. A politikai konzervativizmus mellé társuló gazdasági modernizmus tekintetében követője volt az olyan vezető főúri gazdálkodóknak, a gazdasági kérdésekben szaktekintélynek számító személyeknek, mint gr. Károlyi Lajos vagy b. Wenckheim József.

A disszertáció, eltérően a politikai életrajzok keretén belül általában alkalmazott módszertől, nem a gróf birtokállományának nagyságára, a földesúri joghatósága alatt álló személyek számára és életkörülményeire, vagy jövedelmi viszonyaira összpontosít. Célja, hogy képet adjon a gyakorlatelvű birtokos, illetve a „mintagazdász” presztízsszerepét egyidejűleg betölteni igyekvő főúrról. Ezzel összhangban, amint azt fentebb is jeleztük, már forrásfeltáró munkánk során is döntően azokra a dokumentumokra koncentráltunk, amelyek Andrassy személyes elképzeléseiről, különféle kísérletezéseiről, és egyes eredményeiről adnak információt.

Ugyanezt a módszert próbáltuk követni a vasipari vállalkozói portré megrajzolásánál. Ehhez szempontokat adtak a külföldi tanulmányutak, a munkaerő képzése, a termelés korszerűsítése vagy az értékesítési lehetőségek biztosítása érdekében kifejtett erőfeszítések.

Andrássy a nyugat-európai utazásain gyűjtött, leginkább a korszerű tüzeléstechnikai eljárásokkal kapcsolatos tapasztalatait fokozatosan, a legfőbb célját képező dernői üzemfejlesztés során, az 1830-as években kezdte átültetni a gyakorlatba. Ennek köszönhetően vasműve – ami egyben „vasipari iskola”, kísérleti telep is volt – tőkés nagyüzemmé vált a szabadságharc időszakára.

Hasonlóan más főúri vasmű-tulajdonosokhoz, ő is nagymértékben használta fel jobbágysági munkaerejét. Nemcsak a kiegészítő feladatokkal összefüggésben (favágás, faszénégetés, fuvarozás, stb.), hanem betanítást követően az üzemi munkában is. A munkásai képzése, valamint az üzemszerkezet és a technológia átalakítása révén pedig jelentősen növelte vasgyártó telepei termelékenységét. Ezért is értékelték oly nagyra a reformkorban vállalkozóként. Mindehhez feltétlenül hozzá kell fűzni, hogy gyártulajdonosként kora azon mágnásai közé tartozott, akiknél a tradicionális értékkatalógus olyan új, polgári elemekkel bővült ki, mint például a befektetői hajlam, a profitorientáltság.

Mindezek birtokában e pragmatikus, s a kísérletezésre folyamatosan lehetőséget látó, modernista főúr az 1840-es évekre tisztelt, tekintélyes szereplője lett Magyarország gazdasági életének. Ezért is érezzük valamennyi közül ezt a szerepét a legjelentősebbnek az önálló elképzelések exponálása és megvalósítása szempontjából, s látjuk leginkább kiemelhetőnek személyisége egyéni vonásait illetően.

Ezzel együtt is igen nehéz feladatot jelent e szerteágazó életpálya (pályaszakasz) arányos értékelése. Főként a számos egyidejűleg és teljesen betöltött szerep jelentőségének megítélése okozhat hangsúlyproblémákat. A gróf esetében mindazonáltal könnyíti valamelyest az ítéletalkotó dolgát, hogy – durva leegyszerűsítéssel – inkább kell a dolgok, mint az eszmék rendjével kapcsolatosan keresnie az őt elbíráló szavakat. Hiszen – és ezt ismét emfatikussá kívánjuk tenni – bár nem volt politikai teoretikus (pártideológus), s hiányzott belőle a lényeglátó képesség is, munkaszerető ember lévén, a gyakorlatelvű gondolkodás hatotta át cselekedeteit.

Társaságban olykor a vagyoni és származásbeli különbségeket hangsúlyozó pózt vett föl. Viselkedése ugyanakkor magán hordozott a modern gentlemanra jellemző olyan vonásokat is, mint az önfegyelem vagy az illemkövetés. Az eddigi kutatásaink során megmozgatott forrásanyagban például sehol sem utaltak arra, hogy bárkivel is párbajig fajuló vitába keveredett volna. Ezért a pragmatizmusán túl, szemben az életrajzaiban középpontba

helyezett politikai-közéleti szerepléseivel, azt hangsúlyoznánk, hogy habár szellemi képességei, politikusi tehetsége alapján középszerűnek ítéljük, az „önmagára vigyázást”, és az általa a származása miatt kötelezőnek érzett mértéktartást tekintve kora egyik példaértékű életet élt személyiségét is látjuk benne. A disztingvált viselkedése persze nem csupán az előkelő személyiséghez illő, s az etikett követelte alkalmi megfelelés kényszeres eredménye volt. A gondos gyermekkori neveltetés révén kialakult olyan jellemvonás ez nála, amely végigkísérte őt közéleti pályáján.

A dolgozat első bekezdésében megfogalmazottakra kell még itt utalnunk. Andrassy György ugyanis egyformán sikeres ember képében jelenik meg előttünk, ha politikai karrierjének (a jelzős szerkezet használata ebben a relációban természetesen nem egy őt, s nem egy adott politikai közösséget minősítő értékítéletet takar, hanem az elnyert és betöltött hivatali tisztségek, különféle megbízatások sorára reflektál), gazdasági tevékenységének, számtalan közcélú felajánlása által szerzett társadalmi megbecsültségének fényében tekintünk rá.

IV. A szerzőnek az értekezés témakörében megjelent vagy megjelenés alatt álló publikációi

1. Andrassy György úti élményei és megfigyelései az angol mezőgazdaságról (1832) [forrásközlés]. *Agrártörténeti Szemle*, 2007. 1-4. szám. 185-196. p.
2. Egy tanulmány értékű napló – Andrassy György angliai utazása [tanulmány]. *Történeti Tanulmányok XVI.* (Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica LX.), 2008 (2009). 167-188. p.
3. Főúri vasipari vállalkozók a reformkorban – Andrassy György példája [tanulmány]. *Arisztokrata életpályák és életviszonyok* (Speculum Historiae Debreceniense 4. – A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai), 2009. 145-163. p.
4. Fábri Anna: *Hétköznapi élet Széchenyi István korában.* (Corvina Kiadó, Budapest, 2009. 203 p.) c. kötettről készült recenzió. In: *Debreceni Szemle*, 2011. 1. szám. 108-111.
5. Egy politikai skandalum a reformkorból: a „gömöri eset”. [tanulmány]. Publikálásra befogadta: *Történeti Tanulmányok* (Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica). Terjedelem: 20. p. Várható megjelenés: 2011.